doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2024.31.02
УДК 373.5.016:78045

Шетеля Н. І. [1]

Формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва

Конструктивно-структурний аналіз освітньо-професійної програми підготовки бакалавра та магістра галузі знань «Культура та мистецтво», спеціальності 025 «Музичне мистецтво» та 024 «Хореографічне мистецтво» переконує у необхідності висвітлення наступних методологічних підходів: компетентнісний, культурологічний, особистісно-діяльнісний. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність майбутніх фахівців культури та мистецтва сприяє формуванню ініціативності, дисциплінованості, креативності, почуття відповідальності та колективізму, необхідних майбутньому фахівцю у навчанні і професійній діяльності.

Ключові слова: самостійна навчально-пізнавальна діяльність, майбутні фахівці культури і мистецтва, методологічні підходи: компетентнісний, культурологічний, особистісно-діяльнісний.

Вступ. Модернізація системи мистецької освіти в Україні багато в чому залежить від підготовки майбутніх фахівців культури та мистецтва до художньо-творчої і соціокультурної діяльності, їхнього професійного становлення і готовності до нововведень. Перехід мистецької освіти на якісно новий рівень пов'язаний із суттєвою зміною функцій професійної підготовки майбутніх фахівців культури та мистецтва, а також потребою у формуванні нових професійних компетенцій і якостей для участі у різних видах художньо-творчої і соціокультурної діяльності. За такого підходу вивчення та узагальнення можливих підходів формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній літературі проблема формування готовності студентів закладів вищої освіти до самостійної роботи досліджується вітчизняними та зарубіжними науковцями. Для нашого дослідження цікавими є низка публікацій, у яких розглядаються ті чи інші аспекти зазначеної проблематики. Так, розвиток самостійності у пізнавальній діяльності, методи та прийоми досліджено В. Мадзігоном, А. Макаренком, О. Савченко, В. Сухомлинським; конструктивно-структурна модель самостійної роботи обґрунтована у наукових працях А. Кузьмінського, О. Сисоєвої, Л. Суходольської, Л. Товажнянського, Т. Тхоржевської, М. Фіцули; готовність до самоосвіти і самостійної роботи досліджували С. Боровська, І. Зязюн, С. Іванов, П. Підкасистий, Л. М. Фрідман; практичну спрямованість самостійної роботи та її вплив на якість навчання вивчали А. Алексюк, О. Вербицький, М. Євтух, У. Кілпатрік; особистісні якості, необхідні для успішного виконання самостійної роботи досліджували Є. Зайко, Ю. Жук, В. Козаков, В. Кравець, С. Кульневич, А. Туренко та ін. Зазначена проблема була досліджена в працях вітчизняних науковців в галузі музично-педагогічної освіти, як-от: А. Болгарський, А. Козир, О. Михайличенко, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О. Ростовський,

[1] **Шетеля Наталія Ігорівна**, Комунальний заклад вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради (м. Ужгород). https://orcid.org/0000-0001-8810-4805

О. Рудницька, Т. Смирнова, В. Черкасов, О. Щолокова та ін. Разом з тим, проблемі готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва у наукових дослідженнях приділяється недостатньо уваги.

Мета статті – дослідити формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність акумулює єдність чуттєвого сприйняття, теоретичного мислення і практичної діяльності. Самостійну навчальну діяльність студентів М. Фіцула потрактовує як «різноманітні види індивідуальної і колективної діяльності студентів, які здійснюються ними на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданнями викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі» [12, с. 148].

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність є завершальним етапом розв'язання навчально-пізнавальних завдань, які ставляться і вирішуються на лекціях, семінарах, практичних, лабораторних та індивідуальних заняттях. «Адже знання можна вважати надбанням студента тільки за умови, що він приклав для їх здобуття свої розумові і практичні зусилля» [12, с. 148] – наголошує М. Фіцула.

Вельми цінним в організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності є постановка завдань, що спонукають до подальшої дії, а в процесі самостійної роботи, спираючись на набуті знання відбувається оволодіння новими знаннями, уміннями та навичками. Тільки на основі системи навчально-пізнавальних завдань, які детерміновані дидактичною метою, можлива організація самостійної роботи майбутніх фахівців культури та мистецтва без безпосередньої участі викладача, але під його контролем. Такий підхід уможливлює реалізувати опосередковане управління навчально-пізнавальною діяльністю, індивідуалізувати темп навчання, а за певної структури навчально-пізнавальних завдань – і шлях студента до дидактичної мети.

Модернізація системи вищої освіти України, яка пов'язана із запровадженням кредитно-модульної системи навчання, суттєво вплинула на зміст і організацію самостійної роботи студентів. Стало можливим збільшити частку кредитів на опанування навчальним матеріалом майбутніми фахівцями культури та мистецтва, запроваджувати нові форми роботи, які б дозволили найбільш раціонально використати відведений для неї час та забезпечили свідоме сприйняття студентами змісту навчального матеріалу, як засобу самостійного отримання знань, умінь і навичок, опанування спеціальностями за напрямами: музичне мистецтво, хореографія, менеджер соціокультурної діяльності, сценічне мистецтво, інформаційна бібліотечна та архівна справа, аудіовізуальне мистецтво та виробництво.

Отже, самостійна навчально-пізнавальна діяльність майбутніх фахівців культури та мистецтва сприяє формуванню ініціативності, дисциплінованості, креативності, почуття відповідальності та колективізму, необхідних майбутньому фахівцю у навчанні і професійній діяльності.

Конструктивно-структурний аналіз освітньо-професійної програми підготовки бакалавра та магістра галузі знань «Культура та мистецтво», спеціальності 025 «Музичне мистецтво» та 024 «Хореографічне мистецтво» переконує у необхідності висвітлення таких важливих підходів, котрі становлять теоретичний і практичний базис формування готовності до самостійної навчально-

пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва. Виходячи з цього, у формуванні готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва ми використовували наступні методологічні підходи: *компетентнісний, культурологічний, особистісно-діяльнісний.*

Формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва має місце у контексті *компетентнісного підходу*. Компетентність (competentia) – це коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентнісний підхід – це спрямування освітнього процесу на формування й розвиток ключових і предметних компетентностей особистості, результатом якого є формування соціокультурної компетентності людини як її інтегрованої характеристики [6].

Компетентність відображає потреби успішно виконувати завдання художньо-творчого та соціокультурного характеру, базується на єдності знань, практичних умінь та навичок, ставлень та професійно важливих якостей фахівця. Для майбутніх фахівців культури та мистецтва компетентність – це вмотивованість, креативність, емоційність, виразність, комунікабельність, наполегливість, сумлінність, самостійність, впевненість у собі тощо.

Компетентнісний підхід у формуванні готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва передбачає: спрямування на розвиток здатності розширення знань та оволодіння навичками інтерпретації інтонаційно-образного змісту музичних творів; виявлення музично-стильових характеристик творів музичного мистецтва та сценічно-виконавських особливостей хореографічний композицій; демонстрацію власної творчої концепції музичних творів; організацію культурно-мистецьких заходів спрямованих на формування духовних цінностей; застосування професійних знань в контексті не лише сольного та камерно-інструментального виконання, а й педагогічної діяльності в умовах організації освітнього процесу в закладах вищої освіти та дитячо-юнацьких закладах позашкільної освіти, і перш за все, дитячих музичних школах та школах мистецтв.

Тож цілком закономірно, що формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва зумовлено рівнем предметної компетентності, що ґрунтується на основі оволодіння змістовим, процесуальним і аксіологічним складниками соціокультурної діяльності.

До елементів предметної компетентності належать: художньо-творча компетентність, тобто вміння орієнтуватися в різних жанрах музичного мистецтва; сценічно-виконавська компетентність – уміння орієнтуватися в умовах концертного залу та слухацького простору; інформаційна компетентність – уміння працювати над творами композиторів різних історичних епох, інтерпретувати їхній зміст; логічна компетентність – уміння визначати та застосовувати теоретичні знання для аналізу й інтерпретації інтонаційно-образного змісту музичних творів, подій та явищ; аксіологічна компетентність – уміння формулювати оцінку музичним творам та творчості композиторів, суголосну цінностям та уявленням відповідного часу та відповідної групи людей.

Таким чином, компетентнісний підхід спрямовує майбутніх фахівців культури та мистецтва на здатність активно, відповідально й ефективно реалізовувати свої професійні здібності та професійні компетентності з метою

формування й розвитку ключових і предметних компетентностей особистості. Власно кажучи, освіта, зорієнтована на формування предметних компетентностей, вимагає докорінно нових підходів до навчання, адже успішне виховання майбутніх фахівців культури та мистецтва вимагає не лише знань, а й критичного розуміння себе і світу.

Вельми цінним з наукової точки зору стосовно формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва уважається *культурологічний підхід.* Культу́ра (лат. *cultura* – «обробіток», «обробляти») – потрактовується як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Культура – це те, що формує народ як націю, це звичаї і традиції, історія і духовність, це надбання держави.

Культура презентується як історично набутий набір правил у середині суспільства для його збереження та гармонізації. Культура презентується як програма діяльності, поведінки та спілкування людей, котрі й надають можливість відтворювати та змінювати суспільне життя. Ця програма забезпечується ідеалами, віруваннями, ціннісними орієнтирами, соціальними цілями, зразками діяльності та поведінки, ідеями, гіпотезами, знаннями тощо.

Науковці та педагоги акцентують увагу на соціальних та індивідуальних аспектах вияву культури, зокрема, сутність окресленого поняття розкривається як «сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, що відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності» [3, с. 182] – наголошує С. Гончаренко. При цьому в соціальному ракурсі культура відображає духовне життя соціуму, а в індивідуальному – рівень освіченості й вихованості людей та володіння ними певною сферою знань у різних видах діяльності.

З позицій організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва культурологічний підхід орієнтує суб’єктів освітнього процесу на оволодіння полікультурними знаннями, що віддзеркалюють унікальність культурної спадщини кожного етносу, його світобачення, традицій, результатів соціальної практики й різних видів діяльності.

Відповідно до окресленого вище, самостійна навчально-пізнавальної діяльність майбутніх фахівців культури та мистецтва має передбачати виховання культурного плюралізму, формування широкої системи знань про досягнення різних народів у галузі музичного і хореографічного мистецтва, оволодіння вмінням інтерпретувати музичні твори та твори хореографічного мистецтва. До того ж культурологічний підхід вимагає вміння вивчати самостійно культурну спадщину людства та доносити ці знання до конкретної аудиторії, виявляючи педагогічну майстерність та професіоналізм.

Доречно наголосити, що культурологічний підхід має місце у формуванні нового типу культурної взаємодії, що включає відмову від спрощених раціональних схем вирішення культурних проблем. Сьогодні усе більшого значення набувають здатності до розуміння інших культур і точок зору, критичний аналіз власних дій, визнання іншої культурної самобутності й іншої істини, уміння включати їх у свою позицію і визнання правомірності існування багатьох істин, уміння будувати діалогічні відносини й іти на компроміс. Новий тип соціальної дії усе більше має

потребу в культурних складових і повинен підкорятися логіці культурної комунікації.

Отже, культурологічний підхід спрямовує майбутніх фахівців культури та мистецтва насамперед на самостійне оволодіння знаннями про досягнення різних країн в галузі музики і хореографії, навичками майстерно виконувати твори різних жанрів, інтерпретувати різні хореографічні композиції та передавати отримані знання й вміння молодому поколінню, виховуючи в ньому любов до мистецтва, повагу до традицій та здобутків різних етносів.

Центральним, базовим утворенням професійної діяльності, що зумовлює формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва є *особистісно-діяльнісний підхід*. О. Пєхота та В. Будак визначили поняття особистісно-діяльнісного підходу як «послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до свідомого відповідального суб'єкта власного розвитку та як до суб'єкта виховної взаємодії» [10, с. 243].

Особистісно-діяльнісний підхід сприяє ефективному вивченню й усвідомленню закономірностей, функціонування та розвитку психолого-педагогічних явищ і процесів в галузі культури та мистецтва. Змістовність особистісно-діяльнісного підходу ґрунтується на засадах формування особистості як продукту соціально-історичного розвитку, носія культури, її унікальності, інтелектуальної й моральної свободи, права на повагу. Запровадження особистісно-діяльнісного підхіду під час художньо-творчої та соціокультурної діяльності сприяє розвитку механізмів особистісних новоутворень, які формуються під впливом багатьох чинників і призводять до змін в життєдіяльності індивіда. Тож цілком закономірно, що зазначений підхід орієнтований на природний процес розвитку і саморозвитку особистісних властивостей, професійних здібностей індивіда в процесі активної художньо-творчої діяльності й залежить від певних умов.

Цілком імовірно, що особистісно-діяльнісний підхід доцільно розглядати як важливий методологічний інструментарій, основу якого становить сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових установок, конструктивних засобів, які забезпечують більш глибоке та цілісне розуміння і пізнання особистості студента [5]. У межах даного підходу майбутні фахівці культури та мистецтва виступають рівноправними суб'єктами культурно-освітньої взаємодії. За такого підходу освітній процес в мистецькому закладі повинен орієнтуватися не тільки на дисципліни, що вивчаються згідно навчального плану, але й на особистість майбутніх фахівців культури та мистецтва, їхні індивідуальні здібності, потреби та інтереси.

Особистісно-діяльнісний підхід виступає теоретико-методологічною стратегію формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва і дозволяє оптимізувати способи і прийоми її формування, визначати шляхи її практичної реалізації та вдосконалення. Такий підхід дозволяє:

- вивчити специфічні особливості самостійної навчально-пізнавальної діяльності;
- поглибити художньо-творчі та соціокультурні здібності шляхом проєктування освітньої діяльності в аспекті вивчення фахових дисциплін;

- визначити складові самостійної навчально-пізнавальної діяльності в професійній підготовці майбутніх фахівців культури та мистецтва;
- мотивувати майбутніх фахівців культури та мистецтва на художньо-творчу та соціокультурну діяльність як важливий фактор особистісного розвитку;
- вибудувати педагогічну систему та відповідні педагогічні технології формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності у відповідності з компонентами художньо-творчої і соціокультурної діяльності.

Важливим чинником особистісно-діяльнісного підходу є комунікаційна складова, що сприяє утвердженню людської гідності та професійної довіри. У процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності створюється атмосфера прояву індивідуальної творчості як домінуючої форми професійного становлення і самовдосконалення. Комунікація за результатами самостійної навчально-пізнавальної діяльності спонукає до обміну думками, враженнями, досвідом. Таким чином, в організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності відбувається зміщення акценту з домінування окремих форм і методів навчання на перевагу творчої ініціативи, самоаналізу, самооцінки, самопізнання, самовираження.

Слід зауважити, що згідно з означеним алгоритмом застосування особистісно-діяльнісного підходу формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва відбувається збагачення інтелектуально-творчого потенціалу особистості, що уможливлює мотивацію до подальшого творчого зростання, самовдосконалення в тих чи тих видах діяльності.

Отже, загально визначена складова особистісно-діяльнісного підходу передбачає врахування у процесі формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва їхніх індивідуально-психологічних особливостей, якостей, самосвідомості і відповідальності суб'єкта власного розвитку і суб'єкта взаємодії, індивідуальної траєкторії означеного розвитку.

Висновки.

Враховуючи, що формування готовності до самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва відбувається у процесі різноманітних форм художньо-творчої і соціокультурної діяльності, важливого значення набуває запровадження наступних методологічних підходів, а саме: компетентнісного, культурологічного та особистісно-діяльнісного, основною яких є активна взаємодія суб'єктів освітнього процесу в різних видах художньо-творчої та соціокультурної діяльності, під час якої суб'єкти діяльності свідомо і цілеспрямовано змінюють світ і самих себе.

Перспективи подальших наукових пошуків можуть бути зосереджені на обґрунтуванні структурних компонентів самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців культури та мистецтва та запровадженню педагогічних умов, які б сприяли найбільш ефективному формуванню зазначеного явища.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-х кн. Кн. 1 : Особистісноорієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / Іван Дмитрович Бех, ред. О. І. Цибульська. К. : Либідь, 2003. 280 с.

2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підруч. за модульно-рейтинговою системою навчання. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 401 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

4. Дубасенюк О. А. Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти. Проблеми освіти: збірник наукових праць. Вип. 84. Житомир-Київ, 2015. С. 25–306.

5. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.

6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.

7. Мрачковська М. М. Культуротворче середовище як фактор формування готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх менеджерів. Теоретичні питання культури, освіти та виховання. К. : 2014. Вип. 49. С. 130–134.

8. Орлов В. Ф. Методологічні проблеми художньо-педагогічної освіти. Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент : зб. наук. праць. Київ, 2008. Вип. 3. С. 108–128.

9. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

10. Пєхота О. М., Будак В. Д. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / О. М. Пєхота, В. Д. Будак. К. : Видавництво А.С.К., 2003. 240 с.

11. Савченко О. Культурологічний підхід до підготовки майбутніх учителів. Наука і освіта. К. : № 8. 2012. С. 146–148.

12. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. К. : «Академвидав», 2006. 352 с. (Альма-матер).

13. Щолокова О. П. Мистецько-педагогічне проєктування як засіб удосконалення фахової підготовки вчителя музики. Collection of scientific articles. Volume 2. Edizioni Magi. Roma, Italy, 2016, 265–268 s.

SHETELYA Nataliia.

Formation of readiness for independent educational and cognitive activity of future culture and art specialists.

The article substantiates methodological approaches to the formation of readiness for independent educational and cognitive activity of future specialists in culture and art. The structural and structural analysis of the educational and professional training program for the Bachelor and Master in the field of knowledge «Culture and Art», majors 025 «Musical Art» and 024 «Choreographic Art» convinces of the need to highlight such important approaches, which constitute the theoretical and practical basis for the formation of readiness for independent educational and cognitive activities of future specialists in culture and art. Taking into account that the formation of readiness for independent educational and cognitive activity of future culture and art specialists takes place in the process of various forms of artistic, creative and socio-cultural activity, the introduction of the following methodological approaches becomes important, namely: competence, cultural and personal-activity, the main of which are active interaction of the subjects of the educational process in various types of artistic, creative and socio-cultural activities, during which the subjects of the activity consciously and purposefully change the world and themselves.

Keywords: independent educational and cognitive activity, future specialists of culture and art, methodological approaches: competence-based, cultural, personal-active.

References:

1. Beh I. D. Personality education: in 2 books. Book 1: Personal-oriented approach: theoretical and technological foundations / Ivan Dmytrovych Beh, editor. O. I. Tsybulska. K. : Lybid, 2003. 280 p.

2. Vitvytska S. S. Basics of higher education pedagogy: textbook. according to the modular rating system of training. Kyiv: Center for Educational Literature, 2006. 401 p.

3. Honcharenko S. Ukrainian Pedagogical Dictionary. Kyiv: Lybid, 1997. 376 p.

4. Dubasenyuk O. A. Acmeological approach as a strategic reference point for personally-oriented pedagogical education. Problems of education: a collection of scientific papers. Vol. 84. Zhytomyr-Kyiv, 2015. P. 25–306.

5. Dubasenyuk O. A., Voznyuk O. V. Conceptual approaches to the professional and pedagogical training of a modern teacher. Zhytomyr: Department of the State University named after I. Franka, 2011. 114 p.

6. Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library of educational policy / Under general. ed. O. V. Ovcharuk. K. : «K.I.S.», 2004. 112 p.

7. Mrachkovska M. M. Cultural environment as a factor in the formation of readiness for intercultural communication among future managers. Theoretical issues of culture, education and upbringing. K. : 2014. Issue 49. P. 130–134.

8. Orlov V. F. Methodological problems of artistic and pedagogical education. Art education: content, technologies, management: coll. of science works Kyiv, 2008. Vol. 3. P. 108–128.

9. Ortynskyi V. L. Pedagogy of the higher school: teaching. manual Kyiv: Center for Educational Literature, 2009. 472 p.

10. Pehota O. M., Budak V. D. Preparation of the future teacher for the implementation of pedagogical technologies / O. M. Pehota, V. D. Budak. K. : A.S.K. Publishing House, 2003. 240 p.

11. Savchenko O. Cultural approach to the training of future teachers. Science and education. K. : No. 8. 2012. P. 146–148.

12. Fitzula M. M. Pedagogy of the higher school: Education. manual K. : «Akademvydav», 2006. 352 p. (Alma mater).

13. Shcholokova O. P. Artistic and pedagogical design as a means of improving the professional training of music teachers. Collection of scientific articles. Volume 2. Edizioni Magi. Roma, Italy, 2016, pp. 265–268.